

αρχαιολογικά

Παροράματα τεύχους 21

σελ. 13 στ. 2 σειρά 40, I, 69-70 αντί 169-70
σελ. 26 και 27 οι αναφορές στις εικόνες δεν ισχύουν
σελ. 42 στ. 3 σειρ. 34 εικ. 6 αντί 5
σελ. 43 στ. 1 σειρ. 1 εικ. 7 αντί 6.
σελ. 43 στ. 2 σειρ. 9 εικ. 8 αντί 7.
σελ. 43 στ. 3 σειρ. 6 εικ. 9 αντί 8.
σελ. 43 στ. 3 σειρ. 31 εικ. 7 αντί 6.
σελ. 44 στ. 1 σειρ. 27 μόνον η εικ. 10
σελ. 48 εικ. 4 Αμαριού αντί Αμαρουσίου.
σελ. 66 η μεσαία στήλη πρώτη
σελ. 97 η επιπολή αναδημοσιεύεται

Συνθήκες εργασίας και επικίνδυνα υλικά στη Συντήρηση Αρχαιοτήτων

Η Πανελλήνια Ενωση Συντηρητών Αρχών των στα πλαίσια των προσπάθειών της για διελίτιση γενικά των συνθηκών εργασίας των συντηρητών στην Ελλάδα, παράλληλα με άλλες διεκδικήσεις ανωνιόθετης τα τελευταία χρόνια για την αναγνώριση του επαγγελμάτου τους συντηρητή, ανέβινε στην Ανθυγείνειον και Επικινδυνόν. Στόχος αυτής της προσπάθειας δεν υπήρξε μόνο η διεκδικηση χρηματικής αποζημίωσης στη μορφή ενός επιδόματος ανθυγείνης εργασίας, που άλλως νόμιμα δικαιουνταί και σε ουσιητήριες όπως κάθε εργάζομενος υπό διουσμενείς συνθήκες, αλλά και η θεωρούμενη Μέτρων Υγείενης και Ασφάλειας στους χώρους που εκτελεύονται εργασίες συντήρησης.

Παρά τις συνεχείς κινητοποιήσεις του Κλάδου οι αρμόδιοι εβδομούσιοι αναδιοφορούν για το τούπο σαρδάρ αυτό δέμα που αποσυγκέλει εδώ και καρό τον ευαισθητό τομέα της συντήρησης αρχαιοτήτων. Χαρακτηριστικό είναι ότι συνεχίζεται εδώ και ένα χρόνο η «Αποχή» των συντηρητών από Τοξικά Υγιά και Επικινδυνές Συνθήκες Εργασίας που κηρύξει η Π.Ε.Δ.Α. για να υποστηρίξει τη διεκδίκηση των αιτημάτων του Κλάδου. Αυτό σημαίνει ότι μα και τα περισσότερα Υγιά που χρηματοποιούνται στην εφερμογή συντήρησης είναι Τοξικά και Ανθυγείνει και οι συνθήκες που πραγματοποιούνται σε εργασίες είναι κατά κανόνα διαμενείς, ελάχιστα γίνονται τελευταία για τη διωσίση των αντικειμένων της πολιτιστικής μας κληρονομίας.

Έχει, από πολύ καρό περάσει η εποχή που ο κατάλογος των υλικών συντήρησης αποτελούνταν από μερικές συνταγές με υστικά ζωντικής η φυτική πράσειση. Τα τελευταία έκαστο χρόνο αυτός ο καταλόγος «πλαισιοτήκε» με μεγάλο αριθμό υλι-

κών χημικής πρόσλευσης, όπως συνθετικές ρητίνες, οργανικοί διαλύτες κ.ά. ενώ μια ματά στη διεύθυνση βιολογικής μας δε βεβαίωνε ότι ο κατάλογος μας θα συνεχίζει να μεγαλώνει, καθώς νέες μεθόδοι και υλικά συνεχίζουν να εφαρμόζονται στη συντήρηση.

Δεν θα έβλεπει κανείς τίποτα το κακό σ' αυτή τη φυσιολογική άλωσης εξελιξη μας αναλογηγέλει στους χώρους όπου χρηματοποιούνται αυτά τα υλικά, τα οποία απαιτούν από τη φύση τους κάποιες προϋποθέσεις στην εφαρμογή τους όπως συστήματα εξεργασίου, εξοπλισμός προστασίας για τους εργάζομενους, ίδιαιτερα των Ενωσεών του μολύβδου. Ψεκασμοί διαλύσεων συνθετικών ρητίνων ή η χρήση εμπορικών βερνικών σε συσκευασία Spray δίχως μέτρα προστασίας (μάσκες - ερεβιμός) μπορεί να προκαλέσει ερεθισμούς του αναπνευστικού και σοδαρές βλάθες στα πάτα.

METAL FUME FEVER (Πυρετός από αναθυμίσεις μετάλλων) και χαρακτηρίζεται για όποιον προσβληθεί από υψηλό πυρετό, πονοκέφαλο, πόνους στους μας και δινατάριγγα για 6-8 ώρες και εξάντληση για ένα εικοσιετετράωρο τουλάχιστον. Επίσης σκόνη από μηχανικό καθαρισμό προϊόντων διάδρωσης των μετάλλων είναι επικινδυνή για τον οργανισμό, ίδιαιτερα των Ενωσεών του μολύβδου. Ψεκασμοί διαλύσεων συνθετικών ρητίνων ή η χρήση εμπορικών βερνικών σε συσκευασία Spray δίχως μέτρα προστασίας (μάσκες - ερεβιμός) μπορεί να προκαλέσει ερεθισμούς του αναπνευστικού και σοδαρές βλάθες στα πάτα.

Κινδύνοι στα εμπειρικά συνεργεία

Οι κινδύνοι για την υγεία και την ακεραιότητα των συντηρητών που αποτελούν ένα εμπειρικό συνεργείο είναι αναρίθμητοι. Οι Αρχαιολογικές τοποθεσίες, δυνατότητες και απομαρκυρίσμενα καθώς είναι, πολλαπλασιάσουν τους κινδύνους, μετατρέπονται σε οδοράριο που από το πλήρες στοχό του μπορεί να συμβεί σε έναν άνθρωπο. Οι εσωτερικοί χώροι εργασίας όπως ναοί, βωλωτοί τάφοι, παλαιά μοναστήρια και αρχοντικά είναι κτίσματα που έχουν δοκιμαστεί στοκλάρι από το χρόνο ή έχουν υποστεί οισθαρές ζημιές από σεισμούς και σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να αρχίξουν εργασίες συντήρησης αν δεν έχει εξεταστεί η κατάσταση τους από ειδικό μηχανικό. Πάντα όμως οι οισθαρές ζημιές πρέπει να απαιτηθεί στους χώρους της εργαστηρίου ή στους χώρους αποθήκευσης και σε πλήρες μορφή.

Γενικά οι αναβυθμίσεις διαλυτών γίνονται προστικές αν περάσουν από θερμαινόμενα και η πυρακτώση αντικειμένων, όπως πλεκτήρικες πτώσουλες, συσκευές θερμοφύσης κ.λπ.

Για τον ίδιο λόγο το κάπνισμα στους χώρους δουλειάς είναι πολύ επικινδυνό, τόσο για το ενδεχόμενο της φωτιάς όσο και για το γεγονός ότι επιυπόνται αναθυμάσεις διαλυτών, που έχουν γίνει ποι δραστικές καθώς περνούν από την καρφή του ταγάρου.

Σοδαρές, ενοχλησίες στο αναπνευστικό σύστημα και στα μάτια μπορεί να προκαλέσει υπερβολική παρουσία σκόνης στους χώρους ένσης εργαστηρίου (π.χ. εργασίες αφριέσεως κοινωνιάς του τοιχογραφιών) ενώ αλλεργίες, δερματικά, ακόμα και άσθμα είναι δινατόν να προκαλέσει η οκνή από ξυλουργικές εργασίες σε έκαστη ορισμένη κατηγορία.

Εισηση αναθυμάσεων από ηλεκτροχημικούς μεθόδους καθαρισμού μεταλλών αντικειμένων προκαλεί τη διύναστρη κατάσταση στον οργανισμό γνωστή σαν

Βιβλιογραφία

- 1) F.W. GIBBS: «The Organic Chemistry Today» Pelikan 1970
- 2) T. DURRANS: «SOLVENTS» Chapman and Hall London 1971
- 3) K. EVERETT and P. HUGES: «A Guide to Laboratory Design» Butterworths London 1975.

αρχαιολογικά

Η μεσαιωνική πόλη των Μογλεών

Έβη από το Κάστρο της Χρυσής του νομού Πέλλης, στις ανασκαφές που διενεργούνται από την εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων αποκαλύφθηκε κομμωτηριακός ναός των πρώιμων βυζαντινών χρόνων.

Ο ναός έχει διαστάσεις 7,5 μ. x 13 μ., είναι σε σχήμα ελεύθερου σταυρού. Για τη διαμόρφωση του εσωτερικού του χώρου χρησιμοποιήθηκε παλαιοχριστιανικό υλικό. Στις τομές που ανασκάφονται έχουν από την εκκλησία θρέπηθε καλύκινος σταυρός - λειψανοθήκη, του 8ου αιώνα, δακτυλίδια και μία πορτή.

Συνεχίστηκε και η ανασκαφή της μεσοβυζαντινής εκκλησίας, που είχε εντοπιστεί το 1985 μέσα στο Κάστρο. Προκειται για μεσοβυζαντινή βασιλική μήκους 21μ. Σπαράγματα γλυπτών από τον αρχιτεκτονικό διάκοπο του ναού, θρέπηκαν μέσα στη βασιλίκη.

Επίσης συνεχίστηκε η αποκάλυψη της πορείας του Κάστρου και πιθανολογείται η ταύτιση του με τη μεσαιωνική πόλη των Μογλεών. Η μεσοβυζαντινή βασιλική μπορεί να ταυτιστεί με τον επισκοπικό ναό των Μογλεών. Η επισκοπή είναι γνωστή από τον 11ο αιώνα.

Από τη μεσαιωνική πόλη των Μογλεών έχει αποκαλυφθεί το Κάστρο, η επισκοπή και ο κομμωτηριακός ναός. Τα κτίσματα αυτά καλύπτουν βασικές ανάγκες ζωής της πόλης, αλλά όχι όλες. Η συνεχίση της ανασκαφής ελπίζεται να φέρει στο φως στοιχεία για τα σπίτια, τους δρόμους, την αγορά και τα εργαστήρια της πόλης.

Ανασκαφές στην πόλη των Πετρών

Ανασκαφικές έρευνες του 1986 στην ελληνιστική πόλη των Πετρών στην περιοχή της Φλώρινας έφεραν στο φως ηθαρέων νομιμάτων της Πέλλης, του 2ου π.Χ. αιώνα και άξιολογή κεραμική.

Ανασκαφήκαν πέντε χώροι ιδιωτικής κατοικίας. Τα κινητά ευρήματα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Προκειται για επίπεδα διαφορετικών πηγίλων μήτρων κατασκευών αναγλυφών αγγείων, καθώς και για ένα μεγάλο αμφορί κομματί

αιδήρου, πρώτη ύλη για κατασκευή εργαλείων. Έτσι, ενώ μέχρι τώρα υπήρχαν ενδείξεις μόνο για λειτουργία εργαστηριών, η ανασκαφή αυτή έφερε στο φως ένα βεδαφικόν εργαστηριακό χώρο παραγωγής αντικειμένων πρώτης ανάγκης. Με τον χώρο αυτό σχετίζεται και μεγάλο τμήμα πλακόστρωτου που ανασκάφηκε στα δυτικά. Η ύπαρξη του εργαστηρίου επικυρώνει προηγουμένες αποψεις για την αυτόνομη βιοτεχνική παραγωγή και οικονομία της πόλης των Πετρών, στο 2ο π.Χ. αιώνα, πράγμα που δείχνει ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαντική πόλη.

Παράλληλα πιστεύεται ότι κοντά στο εργαστηριακό χώρο, που ανασκάφεται ιωσίας θρίσκεται το εμπορικό κέντρο της πόλης. Η αποκάλυψη ενός τέτοιου χώρου αναμένεται ότι διώσει πολλά στοιχεία και κυρίως επιγραφικά για τη δημόσια και πολιτική ζωή της ελληνιστικής πόλης των Πετρών.

Φρουριακά κτίσματα στο λεκανοπέδιο των Πρεσπών

Με βάση την πληροφορία του βυζαντίου χρονογραφών Ι. Σκυλίτζη για την ίσρου στο λεκανοπέδιο των Πρεσπών των δύο φουριών Κωνσταντίνου και Βασιλίδας από τον Βασιλείο Β' Βουλγαροκότονα, μετά την καταρρήση του κράτους του Σαμούτη, διενεργήθηκε προσφάτα αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή αυτή. Αποτέλεσμα της έρευνας ήταν ο εντοπισμός θεμελίων δύο φουριών κτισμάτων, ενός πάνω σε λόρο, που θρίσκεται στα νότια του νησίου Αγίου Αχιλλέα, στη λίμνη Μικρή Πρέσπα και ενός δεύτερου στο λόρο Καλέ, στην ανατολική όχθη της Ιδιαί λίμνης. Πιθανότητες ταύτισής τους με τα φρούρια που αναφέρονται από τον Ι. Σκυλίτζη ότι υπάρχουν ωστέρα από την ανασκαφήκη έρευνα που πρόκειται να διενεργηθεί.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

2η συνάντηση συντηρητών αρχαιολόγων

Στις 27-28 Νοεμβρίου 1986 πραγμα-

τοποιήθηκε στην Επαρχία Μακεδονίκων Σπουδών στη Θεσσαλονίκη η 2η Συνάντηση Συντηρητών Αρχαιοτήτων με τη συμμετοχή συντηρητών από όλη την Ελλάδα.

Τη Συνάντηση διοργάνωσε και πάλι το Διοικητικό Συμβούλιο της Πανελλήνιας Ένωσης Συντηρητών Αρχαιοτήτων με τη συμπαράσταση του Υπουργείου Πολιτισμού του Ελληνικού Τμήματος του ICOM και του Συλλόγου Υπαλλήλων Υπουργείου Πολιτισμού Βόρειας Ελλάδας.

Κατά τη διάρκεια της Συνάντησης έγιναν ανακοινώσεις εργασιών από όλους τους τομείς συντηρητήσης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης. Ιδιαίτερη συμμετοχή στις ανακοινώσεις είχαν συντηρητές που εργάζονται στη Βόρεια Ελλάδα με τις ακόλουθες εργασίες:

Α. ΠΑΛΟΥΖΗΣ, «Τα ψηφιδωτά αφίδων Ροτόντας και εμποτισμός ψηφιδωτών τρούπου Αγίας Σοφίας».

Α. ΓΚΑΙΝΟΣ, «Ο πρώτος συντηρημένος χάρτως κώδικας στο 'Άγιον Όρος».

Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, «Η συντήρηση τοιχογραφών παλαιοχριστιανικών τάφων στη Θεσσαλονίκη».

Δ. ΚΑΠΙΖΙΩΝΗΣ «Η συντήρηση του 2ου ταφού της Νέας Μηχανώνων».

Β. ΓΑΝΙΤΗΣ «Προβλήματα συντήρησης κεραμικών από τη θάλασσα».

Α. ΚΑΝΕΛΛΗΣ, «Μελέτη και συντήρηση ψηφιδωτού, βότσαλου, τρίτων Γύπας - Βελερεφόντων».

Επίσης έγιναν οι παρακάτω ανακοινώσεις και εισηγήσεις:

Γ. Χ. ΣΑΡΑΝΤΟΓΛΟΥ, Θ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ, Β. ΑΝΑΣΤΟΥΛΗΣ, «Μελέτη διάρθρωσης μεταλλικών υλικών Αργυρίου (Al) και Σιδήρου (Fe) από κονιάματα σε εφαρμογές πλασιωσής για τη στήριξη ψηφιδωτών δαπέδων».

Γ. ΜΩΡΑΙΤΟΥ, «Δυο υλικά υπεύθυνα για τα 'Black Spots' (Μαύρα Στίγματα) σε χάλκινα αντικείμενα».

Α. ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗΣ, «Προβλήματα καθαρισμού και συντήρησης αργυρών».

Α.Λ. ΠΑΤΕΡΑΚΗ «Η φθορά των κεραμικών από διαλυτά ώλατα και μεθόδος ελέγχου για την αφαίρεση τους».

Δ. ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ, «Αφαίρεση τοιμεντοκονιάματος από ψηφιδωτό δάπεδο στη Δήλο».

Μ. ΒΕΝΙΟΣ, «Λυκηθοί από την Ιερά Οδό».

Ρ. ΤΣΙΤΣΙΛΑΝΗ «Οι συγχρονες τά-

αρχαιολογικά

σεις της Μουσειολογίας, Μουσειολογία και Συντήρηση».

Μ. ΡΟΥΣΣΑ. «Προγραμματισμός και Προτεραιότητες για τη Συντήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομίας».

Δ. ΤΣΙΓΓΑΝΑΣ «Η συντήρηση του «Αρχάγγελου Μιχαήλ»».

I. ΔΑΓΚΑΛΗΣ «Ιδιομορφίες υποστρωμάτων φυτικών δαπέδων».

A. ΠΑΤΕΡΑΚΗΣ «Το πρόβλημα της απεντόμωσης του έλατου και ξυλογλυπτών έργων μεγάλων διαστάσεων».

K. ΜΙΑΝΟΥ. «Η εικόνα του Αγίου Δημητρίου Νο 2976 του Μουσείου Μπενάκη. Μεθόδοι ερευνών για τη συντήρηση και αισθητήκη αποκατάσταση του έργου».

Σ. ΜΠΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ «Προτάσεις για την οργάνωση της Συντήρησης Αρχαιοτήτων στην Ελλάδα».

Στην εναρκτήρια συνεδρίαση ο πρόεδρος της Πανελλήνιας Ένωσης Συντηρητών Αρχαιοτήτων κ. Νίκος Μίνως επισήμανε τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τομέας σε ό,τι αφορά τα ελλείψεις σε εξοπλισμό και ειδικευμένο προσωπικό των υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού σε σχέση με τον τεράστιο αριθμό των μνημείων και αντικείμενων πολιτιστικής κληρονομίας της χώρας.

Υπογράμμισε επίσης την ανάγκη της αύξησης των πιστωσών για την προστασία των μνημείων και της κατάρτισης και εφαρμογής του νέου οργανισμού του ΥΠΠΟ. Ιδιαίτερα για την εκπαίδευση των συντηρητών, τονίσιε στο εκτός από την ίδρυση των σχολών στη Μεσή Επαγγελματική και την Ανώτερη θαβήμαδα υπάρχει ανάγκη για τη δημιουργία Ανώτατης Σχολής Συντηρητής, για να ολοκληρωθεί ο κύκλος εκπαίδευσης στον τομέα που διαφορετικά κινδυνεύει να υποβαθμούσει. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης που ακολούθησε της εργασίας της Συντήρησης, αναφέρθηκε ιδιαίτερο ότι για τις εργασίες συντήρησης στο Αγίον Όρος, η τακτική προβλητικής επεμβάσης με στερεωτικές κυρίως εργασίες που ακολουθήθηκε τα τελευταία πέντε χρόνια από τη 10η Εφορεία Βιζ. Αρχ/ των σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Συντήρησης, είχε σαν αποτέλεσμα τη διασωτισμό από την ολοκληρωτική καταστροφή μεγάλου αριθμού εικονών, χειρογράφων και τοιχογραφιών.

Επίσης στις μεγάλες ανάγκες συντή-

ρησης των εικόνων και τοιχογραφιών της Καστοριάς αναφέρθηκε σε παρέμβαση της η Νομάρχισσα Καστοριάς Άννα Διαμαντοπούλου, προτείνοντας μια από τις επόμενες Συναντήσεις Συντηρητών να πραγματοποιούθει στην Καστοριά.

Τα συμπεράσματα των εργασιών της 2ης Συναντήσης είναι τα παρακάτω:

1) Άμεση ανάγκη να αντιμετωπίστουν αι ολεύουσες σε εξόπλισμα και ειδικευμένο προσωπικό των εργαστηρίων Συντήρησης στη Βόρεια Ελλάδα.

2) Ανάγκη επάνδρωσης των υπηρεσιών του ΥΠΠΟ κατά ειδικοτήτες μέσα από σωστό προγραμματισμό.

3) Καλύτερη οργάνωση της εκπαίδευσης για τη συντήρηση αρχαιοτήτων με τη συνεργασία ΥΠΠΟ και ΥΠ.

Παιδείας και ίδρυση Ανώτατης Σχολής Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Εργού Τέχνης.

4) Σωτηρεός προγραμματισμός των εργασιών συντήρησης που εκτελούνται σε απομακρυσμένες περιοχές ή κάτω από ειδικές συνθήκες π.χ. Αγίον Όρος, Δήλος κλπ.

5) Απαραίτητη η συμμετοχή συντηρητών στον προγραμματισμό εργασιών συντήρησης από τις υπηρεσίες του ΥΠΠΟ.

6) Καλύτερη οργάνωση και εξοπλισμός των εργαστηρίων συντήρησης.

7) Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί στην προληπτική συντήρηση.

8) Κατάρτιση του νέου οργανισμού του ΥΠΠΟ με ιδιαίτερη έμφαση στην οργάνωση της Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαιοτήτων.

9) Κατάρτιση κανονισμού Λειτουργίας των Εργαστηρίων και Εργοταξίων του ΥΠΠΟ. Βελτίωση των συνθηκών εργασίας.

10) Αύξηση των πιστωσών για τη συντήρηση και προστασία των μνημείων και των αντικείμενων της πολιτιστικής μας κληρονομίας.

Σπουδών στην Κομοτηνή, από 28 έως 31 Μαΐου 1987, με θέμα:

Βιζαντινή Θράκη: Πρόσωπο και χαρακτήρας

Στο Συμπόσιο γίνονται δεκτές ανακοινώσεις στα Ελληνικά, Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, διάρκειας έως 20' λεπτά, που θα συμβάλουν στην καλύτερη και πολύτελευτη γνωριμία με το θέμα και το προβλήματά του.

Πληροφορίες στα τηλέφωνα: (051) 224-716, (051) 228-689 (Καβάλα) και (0531) 27-344 (Κομοτηνή).

Διεύθυνση: Αγιον Γεωργίου 42, 69100 Κομοτηνή.

Χρόνος - διάρκειες - ιστορία

Αυτός ήταν ο τίτλος διήμερων συζητήσεων που οργανώθηκαν από την Εταιρία Μελέτης Νέου Ελληνισμού και το περιοδικό «Μνήμων», στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, στις 23 και 24-1-1987.

Με υποδιαιρέσεις τον «κύκλο», το «στάσιμο» και το «ανάπτυγμα», έγιναν δέκα εισηγήσεις από ιστορικούς, κοινωνικούς ανθρωπολόγους, καθώς και φιλόλογους, σε ένα αντικείμενο που μέχρι τώρα δεν είχε αναλυθεί τόσο σφραγικά στη χώρα μας και σε παρομοία συνάντηση.

Τα πρακτικά των συζητήσεων θα εκδοθούν από το περιοδικό «Μνήμων».

B.K.D.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Για το 1987 έχουν προγραμματιστεί από το ΥΠΠΟ οι εξής εκθέσεις:

1. Στην Αγγλία, (Λονδίνο) στη Royal Academy στις 25 Μαρτίου τη Βιζαντινή Εκθεση: Βιζαντινή Τέχνη - Εικόνες και Τοιχογραφίες από την Ελλάδα.

2. Στην Ιαπωνία (Τόκιο) το Μάρτιο συμμετοχή στην έκθεση „Space in European Art“ που διοργανώνεται από την εφημερίδα Yomiuri Shinbun και τη Nippon Television με έξι έργα που καλύπτουν τη χρονική περίοδο από τον 2ο αιώνα μέχρι και τον 1ο μ.Χ. αιώνα.

3. Στην Αυστραλία (Μελβούρνη) τον

Βιζαντινή Θράκη: Πρόσωπο και χαρακτήρας

Το Κέντρο Θρακικών Μελετών του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, το Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής και η 1η Εφορεία Βιζαντινών Αρχαιοτήτων οργανώνουν, υπό την αιγιάλη του Υπουργείου Πολιτισμού, το 1ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών

αρχαιολογικά

Απρίλιο του 1987 μεγάλη έκθεση Λαϊκής Τέχνης στα πλαίσια του Φεστιβάλ «Αντίποδες».

4. Στην Πορτογαλία (Λισασσώνα) το Μάιο έκθεση με θέμα το «Πλοίο της Κυρηνίας» συνοδεύενται από αρχαιολογικά εκθέματα σχετιζόμενα με το πλοίο.

5. Στην Ολλανδία (Αματερτάμ). Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 1987, το Σεπτέμβριο, η έκθεση «Ελλάδα και Θάλασσα», στο Μουσείο Nieuwe Kerk te Amsterdam.

6. Στις ΗΠΑ (Ουάσιγκτον) την 1η Οκτωβρίου θα γίνουν τα εγκαίνια της Έκθεσης των Μικναγκάν Χρόνων.

7. Στη Γερμανία (Φραγκφούρτη) το Νοέμβριο, επ' εγκαίρια των εγκαινιών του καινούριου Μουσείου Προϊστορίας και Πρωτοιστορίας, θα παρουσιαστεί η αρχαιολογική έκθεση «Από το μυθό στο λόγο».

Για το 1988:

1. Στη Γερμανία (Φραγκφούρτη) η έκθεση «Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία της Αθήνας από την Προϊστορία μέχρι σήμερα».

2. Στις ΗΠΑ, το Μάρτιο, το Μουσείο Μιτσενάκη θα παρουσιαστεί τη μεγάλη έκθεση *The voices of Hellenism - The collection of Anthony Benaki*.

3. Στις ΗΠΑ επίσης, στη Βολτιμόρη το Σεπτέμβριο του 1988, στη Walter's Gallery θα παρουσιαστεί η Βυζαντινή Έκθεση.

4. Στην Αγγλία (Λονδίνο) στην Hayward Gallery και στο Festival Hall το Νοέμβριο η μεγάλη έκθεση των Αγγελικών Φιλέλληνων με αποκορύφωμα τη ζωή και το έργο του Βύρωνα.

Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, από τις 20-11 μέχρι και τις 7-12-1986. Πρόκειται για πολύ σημαντική πρωτοδουλία, πρώτα από όλα γιατί έγινε ένα δήμα προς τη διασφάλιση και προβολή σημαντικού υλικού περιφερειακού οργάνου του Υπουργείου, πολύ πλούσιου (περιελαμβάνει χάρτες, αποτυπώσεις κτιρίων, εκθέσεις κλπ.). Προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει ασφαλώς να ωθήσουν όλα τα άλλα όργανα του Υπουργείου, όπως και κάθε Υπουργείο, ώστε να διασφαλισθούν από άκριτη πολιτοποίηση σημαντικότατα ντοκουμέντα βασικών φασών της νεότερης ιστορίας μας.

Επειτα, το αντικείμενο της έκθεσης καθεαυτό ουδεποτέ μέχρι σήμερα είχε αναπτυχθεί σε τόση εκταση, με τρόπο προστιθόμενου ειδικούς και στο ευρύ κοινό. Τέλος, γιατί η έκθεση συνδυώνεται από ένα φωτόχο μελλοντικής απόψεως πολυπτυχού, με όλη τη διασκορπίστρια πληροφορητική, η οποία δεν περιορίζεται σε στενές τεχνολογικές αναφορές, αλλά προχωρεί και σε ουσιαστικές γενικότερες αναλύσεις. Μόνο λάθος του η εφαρμόνιση αναγράφου του σύνοματος του Γάλλου αρχιτέκτονα και πολεοδόμου Hegervári ο προφανώς αγνώνες εντελώς τη γαλλική συντάξης του το μετέργοντα στα ελληνικά ως... Χέμπραρτ!

Ας ελίσσομαστε ότι το μικρό αυτό, όπως κάθε αλλο υλικό αρχεικής τύλεων, αείστη στην κατοχή του ΥΠΕΧΩΔΕ θα βρει, κάποτε, το δόρυ της κριτικής έκδοσης του, όπως σχεδιάζοντας χωρίς ποτέ να καταλήξει με τις μετέπειτα εσωτερικές εξελίξεις, στο τέλος του 1984, με την εγκαίνια των δύο έκθεσεων χαρτών ελληνικήν πόλεων του 19ου αιώνα.

Βασιλής Κ. Δωροθίνης

Το Βυζάντιο στο Πρίνστον

To Art Museum of Princeton University οργάνωσε έκθεση με τίτλο «Το Βυζάντιο στο Πρίνστον». Σ αυτήν παρουσιάζονται πάνω από 150 εκθέματα από τον 4ο ως τον 17ο αιώνα που ανήκουν στη συλλογή του Πανεπιστημίου.

Η Θεσσαλονίκη μετά την πυρκαγιά

Με τον τίτλο αυτό οργανώθηκε πρωτότυπη έκθεση αρχαιοκού υλικού από το ΥΠΕΧΩΔΕ και τη Διεύθυνση Πολεοδομίας Θεσσαλονίκης, στο

Αγγλική Αρχαιολογική Σχολή: 100 χρόνια

Στα πλαίσια των εκδηλώσεων για τον εορτασμό των 100 χρόνων λειτουργίας της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα, οργανωθεί έκθεση στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με τη συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού.

Η έκθεση που θα λειτουργήσει το Μάρτιο περιλαμβάνει αρχαιότητες

και φωτογραφικό υλικό από το Λευκαντί Ευβοίας, της Μυκήνες, τη Μήλα, τη Σπάρτη, τη Χίο, την Περαχώρα και άλλες περιοχές στις οποίες έχουν δουλέψει οι Βρετανοί αρχαιολόγοι.

ΒΙΒΛΙΑ

Αναστήλωση βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων

Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Θεσσαλονίκης 11-13 Δεκ. 1985

Θεσσαλονίκη 1986

Παραθέτουμε τα περιεχόμενα του τόμου:

Οι σειραιοί του 1978 και τα μνημεία της Θεσσαλονίκης. Η θετική πλευρά του θέματος, Χ. Μαυροπούλου - *Taiousum. Repair and strengthening of Rotunda, Thessaloniki*, G. Peneis, M. Karaveziroglou, K.A. Stylianidis, D. Leontaridis. Ενέματα Ροτόντας - *εφαρμογή*, Χ. Σιαδαμάνη - *Στεφανού*. Αχειροποίητος: Προβλήματα στερέωσης και αποκατάστασης, κρίτηρια και έκταση των επεμβάσεων, Κ. Θεοχαρίδου. Προβληματική στην προσεγγίση του στατικού προβλήματος της Αχειροποίητου, Γ. Θεοδοσίου. Πρώτες παρατηρήσεις στη θεμελίωση και στις ρηγματώσεις της Αγίας Σοφίας, Π. Αστρεινίδου - *E. Κατονίκα*. Η στερέωση της Μ. Βλατάδων (1981-1984), Π. Θεοδωρίδης. Έρευνες στις φέρουσες τοιχοποιίες και στη θεμελίωση από τη μελέτη στερέωσης του Ναού του Αγίου Παντελεήμονα, Ν. Ιωαννίδου. Επισκευή και ενίσχυση του Αγίου Παντελεήμονα (φάση προμελέτης), Χρ. Ιγνατάκης - *K.A. Στυλιανίδης*. Ναός Μεταμόρφωσης Σωτήρα: αρχές της αναστήλωσης επέμβασης, Κ. Θεοχαρίδου. Στερεωτικές εργασίες - επεμβάσεις εξεύλασης στο Φρούριο Βαρδαρίου, Β. Κονιόρδου. Διάγνωση θλαβών στο Μπεζεστένι - κριτήρια επέμβασης, Π. Αστρεινίδου - Θ. Μαγούλας. Παρατηρήσεις πάνω στη διά-

αρχαιολογικά

γνωση των ζημιών του Γιαχουντί - χαμάρη, συμβολή στη διαμόρφωση μιας λογικής για την αντιμετώπιση του στερεωτικού προβλήματος. E. Χατζήτρηψωνος. Η συμβολή της ατμοσφαιρικής ρυπανσής στη φθορά των μνημείων. A. Ξεναρίου - Μανδούση. Statical aspects of masonry vaults and domes. J. Heyman. Masonry vaulted and domed structures, with special reference to the monuments of Thessaloniki. R.J. Mainstone. Applicazioni: e futuri sviluppi dei vari metodi di analisi delle strutture murarie. R. Di Stefano. Diagnosis and therapy of domed and vaulted masonry structures. F. Wenzel. Repair and strengthening of masonry structures. P. Beckmann. Seismic behaviour of masonry Roman and Byzantine monuments. G. Penelis. Γεωτεχνικά προβλήματα στα μνημεῖα - μέθοδοι αντιμετώπισης και μέτρα προστασίας. Σ. Τσότσος. On selection of "modern" techniques and materials in structural restoration of monuments. T.P. Tassios. Consolidamento delle murature. P. Rocchi. Παραδοσιακά κονιάματα - σνέματα. M. Καραβεζόργαλου. Η χρήση ενεργάτων ως μέθοδος επισκευής και ενίσχυσης λιθόδομων. Α. Μιλιάδου. The treatment of stonework: cleaning, consolidation and protection. L. Lazzarini. Expérience acquise au sujet de l'application des moyens traditionnels et modernes de consolidation de la pierre, du mortier et des constructions architecturales. M. Cakan - Medic. Alcuni esempi dell'uso di resine epoxidiche nel restauro e risanamento dei monumenti. M. Kovacevic.

The ancient topography of Eastern Phokis

John M. Fossey

J.C. Gieben, Amsterdam 1986

Η μονογραφία αυτή καλύπτει ένα ακομη γεωγραφικό χώρο της κεντρικής Ελλάδος και προσθίθεται στις μελέτες που οποιο έχουν να δώσουν τη διαχρονική εικόνα κατοικησης μιας περιοχής. Ο συγγραφέας, από τους επαινετές μελετητές της αρχαίας τοπογραφίας, δίνει με συνοπτική και καίρια παράσταση των στοιχείων της έρευνάς του σαφή εικόνα

της ανατολικής Φωκίδος. Η περιοχή που καλύπτει η μελέτη οριοθετείται από τον Ελικώνα και τον Παρνασσό. Οι 19 οικιστικές θέσεις της μελέτης παρέχονται από τα νοτιά. Αντικρά, στα βόρεια, Τιθύρεα - σημερι δυτικότατο μέρος νομού Βοιωτίας - και καλύπτουν το διάστημα από τα νεολιθικά ως τα υστερορωμαϊκά χρόνια. Αναγκαία η διευκίνηση ότι τη εργασία είναι συνεγένεια οικιστικών θέσεων και όχι συνεγένεια "σημείων" («Gazetteer» του τόπου). Η διάρθρωση του βιβλίου είναι η ακόλουθη: Τα προκαταρκτικά (I-XII) ακολουθούν η Εισαγωγή (κεφ. I) και η Γεωγραφία (κεφ. II). Στο κεφ. III (19-81: The sites) παριστάνται 19 θέσεις της ανατ. Φωκίδος. Καταχωρίζονται με τα σημερινά τοπωνύμια και όπου επιτρέπονται οι πηγές, παρέχονται και τα αρχαία. Προστάσσεται ο γεωγραφικός οριασμός της θέσεως και ακολουθούν η βιβλιογραφία, τα Structural Remains, Pottery, Inscriptions και η Identification. Τις περισσότερες θέσεις συνοδεύουν σχέδια ή ακαριηρήματα των αρχετονικών λευκών, απαραίτητα για την ενημέρωση του αναγνώστη. Στο συνόλο των σχεδίων οι γνωστοί επώνυμοι αρχαιοί οικισμοί ταυτίζονται ή ορισμένων πιθανολογείται ο εντοπισμός τους.

Το IV κεφ. (85-150: Analysis) διαιρείται σε 4 (A-D) υποκεφαλά, στα οποία απηχερίζεται η σύνθετη των δεδουλώντων της έρευνας και της διεύθυνσης. Το A (85-113: Settlement development) παρέχει τη διαχρονική κατατοξή εικόνα της ανατ. Φωκίδος με καταπολιτικά οικιστικά διαρράμματα (87,89) και αναλυτικά κατά εποχή χάρτες (103-113). Το B (115-117: The routeways) πολὺ συντομό δίνει πληροφορίες για το οδικό δίκτυο της περιοχής. Αδινάτο ομήριο του ότι δεν παρέχονται στοιχεία (π.χ. αρματροχίες), ενώ ο συγκεκριμένος χάρτης (119) είναι πολύ γενικός. Αντίθετα το C (121-141: The fortifications and military organisation) δίνεται αναλυτικά και μεθοδικά η σύρωση / άμυνα της ανατ. Φωκίδος (διαγράμματα 123, 125 και χάρτες 137, 139). Το D (142-150: The cults) παρέχει τα στοιχεία λατρείας του Δωδεκάθου στην περιοχή.

Το V κεφ. (153/4: Summary) προσφέρει μια ευσύνοπτη περίληψη του βιβλίου. Το VI κεφ. (157-172) περιλαμ-

βάνει πέντε παραρτήματα (Α-Ε: Appendices), στα οποία διαπραγματεύονται διάφορα επιμέρους προβλήματα των πηγών και παρούσα-ζοντανή επιγραφές (το Β και Ε νέο υλικό). Το βιβλίο κλείνει η Βιβλιογραφία (VII) και χρήσιμοι Indices (VIII). Οι Πίνακες (IX, 197-234) τεκμηριώνουν φωτογραφικά τα αποτελέματα της έρευνας. Ο ανεξάρτητος παρένθετος χάρτης της ανατ. Φωκίδος είναι αναγκαίος στο μελετητή.

Γιάν. Α. Πικουλάς

Ανθρωπολογικά 7

Βόλος - Θεσσαλονίκη 1985

Κυκλοφόρησε το 7ο τεύχος του Περιοδικού Ανθρωπολογίκου. Με πολλές ενδιαφέρουσα ύλη: Συμβολή στην έρευνα της τεχνολογίας της μακεδονικής κεραμεικής, Πρώμη Εποχή Χαλκού, των Κεσσαρίουν, Μήτρου. Σπατη. Προκείται για τη διερεύνηση της ιχνικής και ορυκτολογικής σύστασης και για τις συνθήκες οπτήσης κεραμεικών από τη Σινόδο, τη Βαρδαρόφορτο, το Ζαρατός και την Νεπτάπολη. Επιπρέπει γινεται σύγκριση των οστοράκων της κατηγορίας «Striated» της Σινόδου με αυτά αλλών περιοχών. Εσωτερική μετανάστευση και κοινωνική κινητικότητα των Κρανιδωτών: ουρείς και διαδικασίες, της Μαρίνας Πετρωνητή. Στόχος της μελέτης είναι να δειχθούν τα κινήτρα της γεωγραφικής μετακίνησης και η διαδικασία εγκαταστάσης των Κρανιδωτών στην πρωτεύουσα και αν η μετακίνηση αυτή συνέπεινε στη βελτιώση της κοινωνικής και οικονομικής τους κατάστασης. Semiotics, Art History and Materialism του Donald Preziosi. Αντιθέσεις και αντινόμιες φανερώνονται πιο ξεκαθαρά χάρη στη σημειωτική. Η άλλη πλευρά του νομίσματος: η αρχαιολογία των περιβάλλοντος της Αναγιας Σαρπάκη. Σύντομος ορισμός της αρχαιολογίας του περιβάλλοντος (είναι ο κλαδος της αρχ. που στοχεύει να μελετήσει το ολό σύστημα, του οποίου μέρος είναι και το ανθρώπινο οικοδύνασμα, για να αναπαραστήσει το πώς ζουσε ο ανθρώπος στο παρελθόν, δηλαδή το πώς επιπρέζει και επηρεαζόταν από το περιβάλλον. Σχέση σχήματος και διαδικούμενης στην αγγεία του Ακρωτηρίου της Ιρι-

αρχαιολογικά

δας Τζαχίλη. Μία παρατήρηση που ανοίνει νέους ορίζοντες. Μέθοδος προσδιορισμού του χρόνου της πτώσης της οροφής του Ναού Επικούριου Απόλλωνα Βασιλείας με κριτήριο τη χρηματική διάρροψη του ασεβεστόλιθου από τα τακαρκυνόματα του Αλέανδρου Τζέτρα. Προκειται για μέθοδο που βοηθά στη μελέτη του μνημείου.

Τα πρώτα βήματα του Ελληνικού Ταχυδρομείου

Λάμπτη Λούκος

ΕΛΑΤΑ, Πάτρα 1987 (1986)

Η συνοπτική αυτή μελέτη που δινει την ιστορία του Ελληνικού Ταχυδρομείου από τον καιρό του Ιωάννη Καποδιστρίου μέχρι σήμερα, είναι η πρώτη που ασχολείται με το θέμα αυτό διαχρονικά.

L' Art grec

Jean-Jacques Maffre

Paris, Ruf. «Que sais-je?», 1986

Στις 126 σελίδες του μικρού αυτού βιβλίου, ο J.-J. M. προσφέρει στον αναγνωστή ένα πανόραμα της ελληνικής τέχνης χωρίς να παρακάμψει δύσκολα ερυθρώματα οπώς: Ήπως συνδιδώμει τις διαφορες πηγές - αρχαιολογικές, φιλολογικές, επιγραφικές - που μας πληροφορούν πάνω στην τέχνη αυτή. Κλι. Συντήτης αντιμετώπισης του θέματος και οικονομία στην έκφραση χαρακτηρίζουν αυτό το άφογο εγχειρίδιο.

Αρχαιολογικές διαφάνειες: Σειρές του Αιγαίου (ΗΠΑ)

Πρόκειται για σειρές διαφανειών που κυκλοφορεί η εταιρεία: Pictures of Record, Inc., 119 Kettle Creek Road, Weston, CT 06883 (203) 227-3387

ΗΠΑ. **Κωνώπιος:** 89 διαφανειές φωτ. και κείμενο. Karelisa V. Hartigan (120S). **Μυκῆνες:** 59 διαφανειές. Φωτ. και κείμενο. Karelisa V. Hartigan (120S).

Μυκῆνες: 59 διαφανειές. Φωτ. και κείμενο. Joan Aruz (S93).

Για τη σειρά «Κωνώπιο» μπορούμε να πούμε, πώς η ποιοτιά των φωτογραφιών είναι αρστή και τα θέματα είναι καλοδιαλεγμένα. Το κείμενο περιέχει αναφορές σε αρχαίους σύγχρονες και μυθικές Παρατηρούμε και με ρικά λαζή, οικας

η διαφάνεια που αναφέρεται ως Νότιο Πρόπολο δεν είναι παρά μια φευγόδεισος, σήμη τη N. εισόδος δεν έχει ουσία.

Στη σειρά «Μυκῆνες», με πάντοτε θαυμάσιες φωτογραφίες και καλό κείμενο, παρατηρούμε πώς αναφέρονται 3 βωλοί ταφών, ενώ είναι 9. **Αγια Τριάδα:** 61 διαφανειές, φωτ. και κείμενο. Joan Aruz (S93). Εδώ προβάλλεται κυρίως η αρχιτεκτονική. Το ίδιο και στη σειρά **Φαιότος:** 69 διαφανειές. Φωτ. και κείμενο (\$100): Joan Aruz. Οι χάρτες αυτής της σειράς βασιπρούσαν να είναι καλύτεροι.

Δελφοί: 60 διαφανειές. Φωτ. και κείμενο: Karelisa V. Hartigan. (\$90). Καλά εξηγημένη η τοπογραφία εικονίζεται θαυμασία στις διαφανειές.

Πρακτικά Β' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής

Αφιέρωμα στη μνήμη του αρχαιολόγου Δημήτρη Λαζαρίδη.

Καλούθια 1986

Εκδόθηκε και κυκλοφόρησε το τεύχος με τα Πρακτικά της Β' Συνάντησης που έγινε στα Καλούθια Αττικής τον Οκτώβριο του 1985. Περιλαμβάνονται οι ανακοινώσεις που έγιναν στα πλαίσια της συνάντησης, οι οποίες προσθέτουν νέα δεδομένα στην ιστορική, αρχαιολογική και λαογραφική έρευνα.

Θεσσαλονίκη, 2.300 χρόνια

Σύλλογική εργασία

Εκδ. Δήμου Θεσσαλονίκης, 1986

Πρόκειται για άξιολογη αυλλογική έκδοση που παρουσιάζει την ιστορία της Θεσσαλονίκης, την πνευματική και πολιτιστική ζωή και την ανάπτυξη της από την αρχαιότητα (πρώιμοι χρόνοι) μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Η πλούσια και ωραία εικονογράφηση (φωτογραφίες, σχέδια, διαγράμματα) αποτελεί το απαραίτητο συμπλήρωμα του ωραιού αυτού έργου.

Εκδόσεις για συντήρηση μνημείων

Πολλαπλοσιαζετα. κα. σητη Ελλαδα σ εργάσματος ειδικων εκδόσεων με μνη-

κείμενο τη συντήρηση και αναστηλώσεις μνημείων και συνδόλων κτιρίων. Έτσι, μετά την έκδοση ενός πρώτου τόμου από το Υπουργείο Πολιτισμού, υπό μορφή τεχνικής περιοδικής εκδόσεως, το 1984, μέσα στο 1986 εκδόθηκαν από την Ελληνική Εταιρεία οι επτά εισηγήσεις στη δημόσια συζήτηση της 8-1-1986, με θέμα την αναστηλώση μνημείων, που είχε οργανωθεί από την ίδια, ενώ στη Θεσσαλονίκη κυκλοφόρησε προς το τέλος του χρόνου ένας μεγάλος τόμος 448 σελίδων, με επιμέλεια της Π. Αστρεινίδου και με περιεχόμενα τα πρακτικά του διεθνούς συμποσίου που οργανώθηκε εκεί, στις 11-13 Δεκεμβρίου 1985, με αντικείμενο τις αναστηλώσεις θυατηνών και μεταθυατηνών μνημείων.

Περιλαμβάνονται 29 εισηγήσεις, ελληνικές και ξενόγλωσσες, που αναφέρονται τούτο σε αναστηλώσεις συγκεκριμένων μνημείων της Θεσσαλονίκης όσο και σε γενικότερα θέματα αναστηλώσεων.

B.K.D.

«Το επάγγελμα του αρχιτέκτονα του 19ο αιώνα»

Πρόκειται για τον κατάλογο (72 σελίδες, τιμή 70 γαλλ. φρ.) της ομώνυμης έκθεσης που οργανώθηκε στο νέο παρισινό μουσείο (πρώην σιδηροδρομικό σταθμό), του Οραίου, η οποία δήμρεσε από τις αρχές Ιανουαρίου μέχρι την 1 Μαρτίου 1987. Για το μουσείο αυτό, υπήρξε αρκετή η δημοσιότητα που δόθηκε και στον ελληνικό τύπο.

B.K.D.

Οι απαρχές της εκδιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα

Χριστίνα Αγριαντώνη

Ιστορικό Αρχείο, Εμπορική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα 1986

Πρόκειται για μια άρτια μελέτη που, βασισμένη σε στοιχεία, δίνει τη συστητική εικόνα - οικονομική και ιστορική της Ελλάδας κατά το 19ο αιώνα.

Ξεκινώντας από τα πρώτα βήματα (1830-1870) περιγραφούνται, αναλύονται και αξιολογούνται - ευχάριστα γραμμένες - οι πρώτες «προσπα-

αρχαιολογικά

θειες» ίδρυσης μεγάλων εργαστηρίων και εδραιώσης σημαντικών πόλων αστικής ανάπτυξης. Στο δεύτερο μέρος της έρευνας με τίτλο «Η απογείωση» της βιομηχανίας (1868/69 - 1874/75) δινεται η γενική εικόνα της περιόδου και οι δομές και τα προβλήματα που πρακτίστηκαν από την «απογείωση» της βιομηχανίας. Στο τρίτο μέρος: Το χαμένο στοιχήμα της αναπτυξής (1874/75 - 1887/89) αναλύονται οι παράγοντες (ανατροπή συγκριών, οι αδράνειες του κόσμου της υπαίθρου κ.ά.) που οδήγησαν στα 1900 (μέρος τέταρτο) σε «Μια βιομηχανία πρώτων γερασμένη».

Αντίγραφα αρχαίων ελληνικών κοσμημάτων 1975-1985

Επιμέλεια Μαρία Παπαστάμου
Εκδ. Χρυσοθήκη Ζολώτα, Αθήνα 1986

Η συνεργασία της Χρυσοθήκης Ζολώτα με τα Εθνικά Μουσεία προσφέρει έκλεισε δέκα χρόνια.

Με αυτή την ευκαιρία, η Χρυσοθήκη Ζολώτα έχει εκδώσει το τεύχος «Αντίγραφα Αρχαίων Ελληνικών Κοσμημάτων».

Πρόκειται για την αξέλογη προσθέτια της Χρυσοθήκης Ζολώτα να φέρει κοντά στο νεοελλήνικα κοσμήματα της Αρχαίας Ελλάδας. Σωστά διαλεγμένα. Βασισαία κατεργασμένα και σε προέτοις τιμές τα αντικείμενα αυτά μαρτυρούν για την πρωτοτυπία και τις αιώνιες αξίες της ελληνικής καλλιτεχνικής δημιουργίας.

ΒΙΤΣΑ

Τα νεκροταφεία μιας μολοσσικής κώμης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Ιουλία Βοκοτοπούλου

Έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων 1986

Μια σωστική ανασκαφή που άρχισε η συγγραφέας τον Οκτώβριο του 1965 με αφορμή την κατασκευή δεξαμε-

νής από την κοινότητα της Βίτσας Ζαγορίου του Νομού Ιωαννίνων και ολοκληρώθηκε μέσω σε δέκα περίπου χρόνια, αποκαλύψεις δύο νεκροταφεία και τμήμα ενός αρχαίου χωρίου, μας κώνις των ήτερωτικών Μολοσσών. Ερευνήθηκαν 178 τάφοι που καλύπτουν χρονολογικά περίοδο πέντε αιώνων (μέσα 9ου - τέλος 4ου αιώνα π.Χ.). Τα αντικείμενα που είχαν αποθετεί μέσω στους τάφους (πήλινα και χάλκινα αγγεία, σιδερένια όπλα, κοιμηταρια), καθώς και τα ευρήματα από τον οικισμό, έδωσαν πολλές πληροφορίες για τη ζωή των κατοίκων της κώμης. Οι νομάδες κτηνοτρόφοι, που όπαν κατέβαιναν στα χειμαδιά, στις πεδιάδες της ύστιας Ήπειρου, έρχονταν σε επικοινωνία με τις κορινθιακές και θειακές αποικίες και προημπεύνανταν σε αυτές τα βιοτεχνικά είδη που δεν κατασκεύαζαν οι ίδιοι. Ο τρόπος ζωής, τα σπίτια τους και οι μετακινήσεις βρίσκουν ακρίβεια παραλλήλα στους Σαρακατάνους της Ήπειρου. Η τρίτημη μοναρχία «Βίτσα», που είναι το 33ο δημοσίευμα στη σειρά του Αρχαιολογικού Δελτίου, αποτελεί την πρώτη διεξοδική δημοσίευση της αρχαίας Ήπειρου. Στο δεύτερο τόμο εικονίζονται με φωτογραφίες και σχέδια όλα τα αντικείμενα, ενώ σε ξεχωριστό τόμο περιλαμβάνονται τα ανασκαφικά σχέδια.

Τόμος Α: Κείμενο 400 σελίδες (με αγγλική περιλήψη)

Τόμος Β - Πίνακας - Σχέδια:
σελίδες

Τόμος Γ - Αναδιπλούμενα Σχέδια:
19

Θρακικά Χρονικά

Κυκλοφόρησε στο 41ος τόμος του 1986, αυτής της επήδησας έκδοσης που συνεχάσεις θελτιώνει το επίπεδο της και η οποία οφείλεται στις ακάματες προσπάθειες του χαλκετέρου έανθρωπου λαογύου Στέφανου Ιωαννίδη. Σημειωνούμε πως και στο τόμο αυτός είναι τεχνικά αφαγός και έχει τυπωθεί στο εργοστάσιο της ΣΕΒΑΘ της Ξάνθης.

Ο τόμος περιλαμβάνει 28 κείμενα, που καλύπτουν το χώρο της φιλολογίας - λαογετεύσιας, της αρχαιολογίας - ιστορίας - λαογραφίας, καθώς και της οικολογίας, της αρχιτεκτονικής

και της πολεοδομίας. Επισημαίνουμε δύο μελέτες για την αναγνώριση της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας των οικισμών του Ν. Ξάνθης (ομάδα ΥΧΟΠ), καθώς και άλλη για την παλιά πόλη της Ξάνθης (των Α. Παρασκευοπούλου και Μ. Κολοκυθά).

B.K.D.

Δαντέλες

Τατιάνα Ιωαννόνη - Γιανναρά
Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1986

Με πλούσια εικονογράφηση (210 φωτογραφίες) και τεκμηριωμένα κειμενικά κυκλοφόρησε ο πρώτος αυτός τόμος, αφιερωμένος στις ελληνικές κλώστωνες συνθέσεις. Η συγγραφέας, λαογράφος, διάλεξε για να εικονογραφηθεί τα κείμενα της, φωτογραφίες που αντικείμενα ελληνικών λαογραφικών Μουσείων.

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η σειρά «Βιθυνιδήκη Ιστορικών Μελετών» που αποτελείται από ανατυπώσεις σημαντικών εργασιών και εκδίδεται από τον Εκδ. Οίκο Ν. Καραβία. Το 1986 κυκλοφόρησαν τα παρακάτω έργα.

Άσματα Δημοτικά της Ελλάδος

Εκδοθέντα μετά μελέτης ιστορικής περι Μεσαιωνικού Ελληνισμού υπό Σπυρίδωνας Ζαμπέλιου (Λευκαδίου) Κέρκυρα, 1852
Βιβλιοπωλείο Δ.Ν. Καραβία, Αθήνα 1986, BIM. 204.

Πραγματεία περί Πόντου

Λόγος εκφωνηθείς υπό του Κ.Κ.Γ. Κωνσταντίνιδου εις το εν Μασσαλίᾳ Παμπόντιον Συνέδριον την 22 Ιαν. - 4 Φεβρ. 1918
Βιβλιοπωλείο Δ.Ν. Καραβία, Αθήνα 1986, BIM 205.

Απομνημονεύματα περί της Τελευταίας εν Θεσσαλίᾳ Επαναστάσεως

Π. Γ. Πολίτου
Αθήνηνα, 1979
Βιβλιοπωλείο Δ.Ν. Καραβία, Αθήνα 1986, BIM 206.

αρχαιολογικά

ΑΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Η προστασία και διατήρηση των μνημείων του Μυστρά

Από τη βυζαντινόλογο καθηγήτρια στο ΕΜΠ Ντούλα Μουρική λάθαμε την παρακάτω επιστολή:

Οι παραπρήσεις που ακολουθούν δικαιολογούνται από την ιδιότητά μου ως βυζαντινολόγου και μέλους της επιτροπής που συγκρότηθκε από το ΥΠΠΟ Διόνυσος για την διαμόρφωση της περιόδου προγραμματισμού και συντονισμού των αναστηλωτικών εργασιών στο Μυστρά. Οι παραπρήσεις μου ίσως συμβάλλουν στο σωστότερο προβληματισμό των αναγνωστών του τεύχους του περιόδου, που είναι αφειρμένο στη συντήρηση των μνημείων, πάνω στο ασφαρδάτο θέμα της προστασίας των βυζαντινών μνημείων του Μυστρά. Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ είχε φιλοξενήσει παλαιότερα (τ. 18, Φεβρ. 1986) ένα από τα τρία δημοσιεύματα στον τύπο (το δύο ανώνυμα, του περιόδου υπό μορφή επιστολής μιας νομικού, της Μίρκας Νικολοπούλου), τα οποία περιείχαν αρνητικά σχόλια για τη δράση της επιτροπής, καταλήγοντας άμεσα ή έμεσα στην πρόταση να αναλαύσουν το έργο αυτό άλλοι καταλληλότεροι, επιστήμονες που αναφέρονταν στα δημοσιεύματα ως κατ' εξήγη ειδικοί για την τέχνη του Μυστρά.

Επειδή η επιστολή της νομικού έδινε παραμερική εικόνα για την επιστημονική προσωπικότητα των μελών της επιτροπής και των άλλων ειδικών περι του Μυστρά και ανέπτυξε αντιφατικές και αφελείς αρχές ως προς τη δεσνοτολογία της αναστήλωσης των μνημείων, με πολύ κόπο, ομολογώ, δεν υπέκυψα στον πειρασμό να απαντήσω για να διασκεδάσω τις ανησυχίες της επιστολογράφου. Στη χώρα του «εισα. δ. τι δηλωσεις», είναι ενοχλητικό να δηλώσεις συνέχως ό.τι είσαι, προσκομίζοντας κάθε φορά τα τεκμήρια των βιογραφικών σου στοιχείων. Παραμένει ωστόσο ανοιχτό και θλιβερό επίκαιρο το ζήτημα: πώς γίνεται έτσι η ενημέρωση του κοινού και ποιές επιπτώσεις

έχουν όλα αυτά στα μνημεία. Εδώ, νομίζω, αρχίζει να μετράει η ευθύνη για όλους μας. Είμαστε πολύ λίγοι, ασύγχυναστα λίγοι, για το τεράστιο έργο που πρέπει να φέρουμε εις πέρας (αλήθεια, ποιός θα ενημέρωσε την κοινή γνώμη γιατί είμαστε τόσο λίγοι) και έχουμε υποχρέωση να γνωρίζουμε.

Μια σύντομη ανασκόπηση των αναστηλωτικών εργασιών στο Μυστρά από συστάσεως του Ελληνικού Κράτους παρουσιάζει την εξής εικόνα: Μικρής κλίμακος αναστηλωτικές εργασίες (κυρίως στερεωτικές) εκτελούνται στις αρχές του αιώνα μας από την Αρχαιολογική Υπηρεσία υπό την εποπτεία του Α. Αδαμαντίου. Σα αυτή τη χρονική φάση, ο Μυστράς γίνεται ευρύτερα γνωστός στον επιστημονικό κόσμο της χώρας και στο εξωτερικό, χάρη στα μελέτες του μεγάλου Γάλλου βυζαντινολόγου, G. Milliet, ο οποίος εργάσθηκε εκεί με την υλική και θηλή υποστήριξη της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Στη δεκαετία του '30 προγραμματίζονται και εκτελούνται μεγάλης κλίμακος αναστηλωτικές εργασίες στο Μυστρά από τον Άν. Ορλάνδο. Με το κύρος και την παντοδύναμιο του στα κέντρα χρηματοδότησης αρχαιολογικών έργων (Αρχαιολογική Εταιρεία Διεύθυνση Αναστήλωσης της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας), αλλά κυρίως χάρη στη «Εθνικιστική» φιλοσοφία του να πραγματοποιείται έργο, ο Ορλάνδος έδωσε ζωή στο θλιβερό ερειπώπιο. Αρκει να ιδει κανείς παλαιότερες φωτογραφίες του Μυστρά για να διαπιστωθεί ότι οι περισσότερες εκκλησίες είχαν χάσει τους τρούλους και μεγάλα τμήματα των τοιχών. Ο Ορλάνδος στέγασε κατ' αρχήν τις εκκλησίες προστατευόμενες ήταν τις πολυτιμές τοιχογραφίες. Εκτός από τις σωθρές επεμβάσεις στις εκκλησίες, έκαμε εκτεταμένες αναστηλωτικές και στερεωτικές εργασίες στα τείχη, σε τμήμα του αντικορικού συγκρήτημα και σε σημεία μεγάλα σπάτια. Με κάποιους επιφυλάξεις για λίγες επι μέρους λύσεις και κυρίως για την έλλειψη λεπτομεριών εκθέσεων ως προς την πορεία της έρευνας και των εργασιών, (ας μη δεχόμαται η φιλοσοφία για την αρχαιολογική τεκμηρίωση και τη διατήρηση των μνημείων έχει μεταβληθεί αρκετά από τοτε), ο Ορλάνδος πραγματοποίησε αναμφι-

σθήτητα ένα μεγαλόπονο και εθνικής σημασίας έργο για την προστασία του Μυστρά, που έχει για την Ελλάδα χαρακτηρισθεί η Ακρόπολη του Βυζαντίου.

Μετά τον πόλεμο, ο Μυστράς, που ήταν ακόμη ένας κατοικημένος οικισμός, εγκενώθηκε από τους κατοίκους και κατεδαφισθήκαν οι νεώτερες προσθήκες (δεν είναι εδώ η θέση να αποτιμήσουν αυτή τη ενέργεια και η σημασία της). Από τότε μέχρι σήμερα έχουν γίνει πολλές αναστηλωτικές εργασίες, αλλά περιορισμένες σε έκταση, ιδιαίτερα στα παρεκκλήσια και το μητροπολιτικό συγκρότημα. Πραγματοποιήθηκε επίσης ο καθαρισμός των τοιχογραφιών στις περισσότερες εκκλησίες με πρώτο μνημείο την Περίβλεπτο- οι πολλές έργασιες έγιναν από συνεργείο με επικεφαλής το ζωγράφο-συντηρητή Φ. Ζαχαρίου και για μια περίοδο, υπό την προπείσεια του τότε διεθνούς του Βυζαντινού Μουσείου Μ. Χατζηδάκη, ο οποίος από εκείνη τη θέση ήταν πατεύμανσης για τις εργασίες του Κέντρου Συντήρησης Τοιχογραφιών της Υπηρεσίας. Οι αρχαιολόγοι, που είχαν ή έχουν ακόμη την ευθύνη για την προστασία των μνημείων του Μυστρά (Ν. Δρανδάκης, Δ. Πάλλας, Ε. Μαωλέσου, Φ. Δρουσογιάννη, Ν. Ζιάς, Χ. Κοιλάκου, Ρ. Ετζεγάκη, Α. Μπακούρου), έκαναν φιλότιμες και αξιόλογες προσπάθειες, αλλά δεν μπόρεσαν να αντιτωπίσουν αποτελεσματικά τα μεγάλα αναστηλωτικά προβλήματα του Μυστρά. Οπωσδήποτε αναστηλωτικό ρόλο έπαιξαν ο γνωστές οργανωτικές αδυναμίες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, όπως για παράδειγμα το ελάχιστο επιπτημονικό προσωπικό για τις ανάγκες μάλιστα περιοχών με πυκνότατη παρουσία μνημείων, η έλλειψη ειδικευμένων αρχιτεκτόνων μνημείων στις εφορείες, αλλά και διοικητικού προσωπικού, η απουσία υποδομής για τη δημιουργία και τη διατήρηση συνεργειών τεχνιτών ειδικευμένων στο χειρισμό των πολιών υλικών. Ας προστεθούν οι αρνητικοί παράγοντες για την πραγματοποίηση αποτελεσματικού έργου, οι χαμηλές πιστώσεις που συνήθως χορηγούνται απογραμμένα και στα τέλος του έτους, ώστε να μην εξασφαλίζεται η πιο αποδοτική χρηματοποίηση τους για το συμφέρον των μνημείων, και ακόμη η έλλειψη προγραμματισμού

αρχαιολογικά

επιστημονικής έρευνας που επαφίεται στον πατριωτισμό των αρχαιολόγων, χωρίς η πολιτεία να δείχνει την παραμικρή διάθεση έστω και για ηθική αναγνώριση αυτού ειδικά του έργου.

Ετοιμαζόμενοι ανεπίλυτα σοβαρότατα προβλήματα προστασίας των μνημείων του Μυστρά. Το ανακτορικό συγκρότημα στην ερευναδή του μορφή φεύγεται συνεχώς και σε ένα τμήμα παρουσιάζει σοβαρά στατικό πρόβλημα, το οποίο η επιτροπή Μυστρά έθεσε υπ' όψη της πγείας του Υπουργείου τα σπίτια, μοναδικά δείγματα οικιστικής της τελευταίας βυζαντίνης περιόδου, καταρρέουν και οι εκκλησίες πάσχουν από το αιώνιο προβλήμα της υγρασίας που πρέπει και αυτό να αντιμετωπισθεί. Τι έπρεπε να γίνει; Το πρώτο θετικό θήμα γίγνεται από την πολιτεία που δέχθηκε να εντάξει τον Μυστρά τον Ιούλιο του 1984 στα μεγάλα προγράμματα προστασίας των μνημείων της χώρας τα οποία χρηματοδοτούνται από τις δημόσιες επενδύσεις και διεξάγονται με συνεργασία του ΥΠΠΟΑ και της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Στα έξι ώρα προγράμματα (τα άλλα πέντε είναι η Ακρόπολη, ο Επικουρίους Απόλλων, η Επίδαυρος, το Ιλιού Μέλαθρον και το Διονυσιακό Θέατρο) το ένα θαίνει βυζαντινό. Μεγάλο θήμα στην αλήθεια, εάν σκεφθεί κανείς ότι πέρασαν πενήντα χρόνια από τις αναστηλωτικές εργασίες του Ορλάνδου και ακόμη ότι δεν είχε προηγθεί πριν από λιγό καιρό σεισμός στην περιοχή.

Η πιστωση που εγκρίθηκε για το πρόγραμμα με αντικείμενο την «αναστήλωση εκκλησιών και παλατίων του Μυστρά» ανέρχεται σε 50 εκ. δρχ. με πενταετή διάρκεια (10 εκ. το χρόνο). Συμφώνα με την υπουργική απόφαση, το έργα της Επιτροπής Μνημείων Μυστρά είναι ο συντονισμός και η οργάνωση των επί μέρους ομάδων που θα μελετήσουν και θα εκτελέσουν τις αναστηλωτικές εργασίες. Η Επιτροπή Μυστρά κατέληξε στην απόφαση να μη διατεθεί η πίστωση του προγράμματος για μικρές μόνο σωστικές εργασίες, που θα μπορούσαν να καλυπτούν από τα τρέχοντα κονδύλια στη διάθεση της Εφορείας. Αντίθετα, έκρινε ακόπιμο να εστιάσει τις εργασίες σε ένα αυτοτελές αναστηλωτικό έργο, το ανακτορικό συγκρότημα, καθώς και στη μελέτη

και αντιμετώπιση του προβλήματος της υγρασίας των εκκλησιών, αρχίζοντας από το Αθεντικό.

Για την επιλογή του απουσιαστέρου έργου αστικής αρχιτεκτονικής στο Μυστρά ως του κυρίου αναστηλωτικού έργου του προγράμματος συνέτρεχαν πολλοί λόγοι. Κατ' αρχήν η επιλογή προδιαγραφόταν στην απόφαση του Υπουργείου, δεδομένου ότι οι εκκλησίες δεν έχουν ανάγκη από σοβαρές αναστηλωτικές επεμβάσεις (στέγες κλπ.). Το ανακτορικό συγκρότημα, όπου οι αναστηλωτικές εργασίες είχαν πρωχωρήσει αρκετά από τον Ορλάνδο, χωρίς άμιση να ολοκληρωθούν, είναι, ως γνωστόν, το μοναδικό παράδειγμα αυτής της κατηγορίας αρχιτεκτονικών εργασιών από τη βυζαντίνη περίοδο που οώσαται σε τόσο μεγάλη έκταση. Το συγκρότημα αυτό, που είναι φοριτόμενο με πολύτιμες ιστορικές μνήμες, ποτίζεται από τις δροσές με βέβαιη τη σταδιακή φθώρα και ή αλλές απρόβλεπτες για το μέλλον συνέπειες. Θα ήταν αδιανότητα ένα κτηριακό συγκρότημα αυτής της σημασίας να παρέμενε στην κατάσταση του ερεύπου στην Ιταλία ή τη Γιουγκοσλαβία, για να σημειωνώσει όλο γειτονικός χώρες με παρεμφερή μνημεία. Την απόφαση για τον προγραμματισμό της αναστήλωσης των παλατίων διευκόλουν και το ευνοϊκό κλίμα ως προς την άμεση προτεραιότητα του έργου που επικρατούσαν στους αρχαιολογικούς κύκλους. Επί χρόνια ο καθηγητής Ν. Δρανδάκης, που υπηρέτησε στο Μυστρά σταν ήταν στην Αρχαιολογική Υπερβολή, έκανε την πρόταση να αναστηλωθεί η λεγόμενη Αίθουσα του Θρόνου στην πτέρυγα με τις δημόσιες ιεροτελείες (κτίριο Ε') και να χρηματοποιηθεί με μουσείο αποτομισμένων τοιχογραφιών του Μυστρά και άλλων περιοχών της Λακωνίας. Την ανάγκη της αναστήλωσης του παλατίου είχε εκφράσει και ο καθηγητής Χ. Μπουώρας στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Αρχιτεκτονικής του Ε.Μ.Π. την αναστήλωση της Αίθουσας του Θρόνου για μουσειακή χρήση. Την εργασία έστειλε ο κ. Μπουώρας στη Διεύθυνση Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και τη συνεπότηση για εκτέλεση σε μελή της Επιτροπής Μυστρά.

Η μελέτη αναστήλωσης του ανακτορικού συγκροτήματος του Μυστρά ολοκληρώθηκε πριν ένα χρόνο περιποιού και υποδόθηκε αμέσως στο ΥΠ.ΠΟ. αλλά δεν έχει ακόμη πρωθυβάθει για συζήτηση στο ΚΑΣ. Τα προβλήματα της αναστήλωσης του συγκροτήματος αυξήθηκαν σε μια τρίμερη διεθνή συνάντηση εμπειρογνωμόνων στο Μυστρά στις 5.6 και 7 Οκτωβρίου 1985. Εξάλλου η μελέτη και πρόταση αναστήλωσης παρουσιάσθηκε στο 17ο Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο στο Washington (Αύγουστος 1986). Ενώ ανανεώνεται να συζητηθεί η μελέτη η Επιτροπή συντονίζει εργασίες συντηρητικής στα τείχη και αντιμετωπίζει επειγούσες ανάγκες στις εκκλησίες (κατασκευή θύρων και υλωσασιών κλπ.).

Αξίζει να αναφερθεί ότι σημειώνονται ενδιαφέρουσες αντιδράσεις ως προς το πρόγραμμα Μυστρά. Είστε τα 10 εκατομμύρια δραχμές που αποτελούν την ετήσια πίστωση για τις εργασίες στο χώρο για πέντε χρόνια. Έγιναν Πακτώλας στα μάτια δεκάδων αρχιτεκτόνων. Άλλοτε ζήτουν να ερευνήσουν την πολεοδομία του Μυστρά για τουριστική αξιοποίηση ως θέμα διδακτορικής διατριβής, όπως για παράδειγμα ο παλιός μου μαθητής, ο κ. Ντέλλας, που καταγγέλλει τις αμφιβολίες μου για την καταλληλότητα του θέματος ως διδακτορικής διατριβής, οι οποίες βασίζονται στο σκεπτικό ότι δεν έχει ανασκαφεί ο χώρος και δεν υπάρχει ακόμη καμιά δημοσιευμένη μονογραφία για μνημεία του Μυστρά. Άλλοτε θέλουν να πραγματοποιούν μελέτες αναστήλωσης επί μέρους μνημείων πιέζοντας με διάφορους τρόπους. Ο κ. Δρανδάκης κάνει αίτηση στην Αρχαιολογική Υπερβολή και στην Αρχαιολογική Εταιρεία να συνεχίσει ανασκαφές σε τρία σημεία στο Μυστρά, τις οποίες είχε αρχίσει το 1952 σταν ήταν επιμελήτης στην περιοχή. Υπάρχουν και άλλα παρόμοια περιστατικά.

Θεωρητικά θα έπρεπε να είναι κανείς ευτυχής με το εφαρμόκι αυτό ενδιαφέρον για το Μυστρά. Τονίζω ότι είναι Ειρηνικό, γιατί τα τελευταία εκατό χρόνια οι ελληνικές δημοσιεύμενές μελέτες για το Μυστρά είναι τόσο μικρές κλίμακος, που μόνο επειρηφένια δεν δικαιολογούν. Δεν υπάρχει ακόμη μονογραφία δημο-

αρχαιολογικά

σιευμένη ή υπό δημοσίευση για κανένα σύνολο τοιχογραφών των επτά μεγάλων εκκλησιών και ενός μικρότερου ναου της βυζαντίνης περίόδου. Το ίδιο ισχεύει για την αρχιτεκτονική των των ναών και για τα αστικά κτίρια του χώρου. Η παρατήρηση ότι έφταγαν στον Ορλάνδος που «έκλεισε» την αρχιτεκτονική και ο Χατζήδακης που «έκλεισε» τη λιγναραφική για δεκαετίες, μόνον ως ένα βαθμό μπορεί να δικαιολογήσει το φαινόμενο που σημειώθηκε. Τα μνημεία του Μυστρά απαιτούνται και πολύ χρόνο και επιστημονική επάρκεια για τη μελέτη τους. Φαινεται λοιπόν ότι και οι δύο παράγοντες δεν συνέπεσαν έως τώρα για την περίπτωση όσων αρχαιολόγων υπηρέτησαν στην περιοχή, αλλά και ορισμένων βυζαντινολόγων έως από την Υπηρεσία. Γεγονός είναι πως άθινη δεν υπήρξε από ποτέ. Παρενθετικά σημειώνω πώς, όταν πριν λίγα χρόνια έκανα αίτηση στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών για μια ασημάντη σχεδόν χρηματοδότηση έρευνας για τη λιγναραφική του Μυστρά, το ίδρυμα στηρίζεται στην εισήγηση βυζαντινολόγων (εκτός ίδρυματος) και απέρριψε την αίτηση μου, με το σκεπτικό ότι η έρευνα που πρότεινα έπρεπε να γίνει με τη συνεργασία όλων των κατά καιρούς διατελεσάντων επιμελητών και εφόρων του Μυστρά. Η ώριμη διαπιστωση είναι ότι γενικά η εθνική παραγωγή στον τομέα των μελετών των βυζαντινών μνη-

μειών (αναφέρομαι μόνο σ' αυτά λόγω ειδικότητας) είναι αφάνταστα περιορισμένη.

Ετσι δικαιολογούνται ίωσις κάποιες επιφυλάξεις που μου δημιουργεί αυτό το ξαφνικό ενδιαφέρον για τη μελέτη του Μυστρά, εαν μάλιστα συνδιασθεί και με την εμφάνιση ορισμένων δημοσιεύσμάτων στον τόπο. Επειδή η αντιμετώπιση της βυζαντινής μας κληρονομίας στον τομέα των μνημείων μου είναι ιδιαιτερά οικεία τα τελευταία 25 χρόνια, τονίζω ότι δινοκλεούμενο να εννοήσαμε τις ανηγγειακές δύσεων γνωρίζουν τα πράγματα για τα οποία γίνεται στο Μυστρά. Πώς γίνεται να μην έχουν εκδηλωθεί μέχρι τώρα οι ανηγγειακές για τα οποία γίνεται σε όλους αρχαιολογικούς χώρους, βυζαντίνους τα και μη, η ακούση για τις δινέντησες τελειών. Ακριβώς περι τη λεπτευται πρόκειται.

Εάν εξαρεθούμε πια μνημεία της Θεσσαλονίκης που προκάλεσαν το κρατικό ενδιαφέρον και Φιλόνων χρηματοδότηση μετά τους σεισμούς του 1981, ποιό βυζαντινό μνημείο η ποιά ευρυτερή περιοχή με βυζαντινά μνημεία θριάσκεται σήμερα σε κάποια φάση μελέτης, προστασίας, αισθητικής αναδιέξεως; Από τα άλλα μέρη, πράγματα κατόπιν επλιβες φάνκαν στον ορίζοντα για το Μυστρά με το πρόγραμμα που αναφέρθηκε και ακόμη με την έξαγελειά της Υπουργού για την ίδρυση Κέντρου Βυζαντίνων Ερευνών στο Μυστρά. Και για το τέ-

λευταίο, ακούω ότι υπάρχουν αντιρρήσεις από ισχυρούς συμβούλους περί το βυζαντινό (εκτός Υπουργείου).

Κατά τη γνώμη μου έχουμε χολευτεί στη νοοτροπία ολιγοπραγίας και στην ψυχολογική πίεση που ασκούν επανά μας ο μάλλον κακούσσας νευποτισμός στον κλάδο μας και η υπερβολική συγκέντρωση εξουσίας σε ορισμένα πρώσωπα. Άνετα μπορούμε οι υπόλοιποι να αδρανούμε και να ασκούμε κριτική. Εάν τώρα επιθυμούμε να κανουμε αυτή τη φορά κάποιο έργο για τα μνημεία του Μυστρά, ίωσις δεν θα θοβήθησε η άποψη ότι αποκλειστικές αρμοδιότητες έχουν μόνον δύο κάποια ασχολήθηκαν με τα προβλήματα του χώρου, όταν μάλιστα έχουν αναλάβει σήμερα σοβαρές ευθύνες σε άλλους τομείς. Οι εμπειρίες τους θα μπορούαν να αιματάλουν στο έργο μέσα από επιστημονικό διάλογο που είναι πάντοτε χρήσιμος και ευπρόσδετος. Από το άλλο μέρος η πρόσταση να συντονίζονται όλα τα προγράμματα προστασίας των μνημείων της χώρας από τα ίδια πρόσωπα, δύο ικανά και αν είναι, όπως έμεσα διαφαινεται από τα δημοσιεύσματα για το Μυστρά, δημιουργεί απορίες. Πιστεύεται ότι θα προκύψουν έτσι αποτελέσματα σε εύλογο χρόνο, και με υψηλή ποιοτική σταθμή;

Η συμμετοχή σε επιτροπές για το συντονισμό προγραμμάτων όπως αυ-

δελτίο συνδρομής

Να αποσταλεί συμπληρωμένο και συνοδευμένο από το αντίτυπο της συνδρομής στα γραφεία του περιοδικού
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ οδός Πανεπιστημίου 9, 105 64 ΑΘΗΝΑ, τηλ. 3253246.

Επιθυμούμε να εγγραφώ συνδρομητής για ένα χρόνο - 4 τεύχη - από το τεύχος αριθμ.

Συνδρομή Εσωτερικού: Δρχ. 1.500 — Συμπλόγων 2.000 — Οργανισμών, Τραπεζών, Ν.Π.Δ.Δ., Α.Ε. 2.500 — Μαθητών και Σπουδαστών 1.200 με αποτελή φωτοτυπίας αστυνομικής ή φοιτητικής ταυτότητας αντίστοιχα).

Εξωτερικού: Αεροπο. ταχιδρ. Ευρώπ. \$ 22 — Αμερικ. Καναδάς, Αυστραλία \$ 25 — Σπουδαστών εξωτερικού αντίστοιχα \$ 20 και 22.

Τρόπος πληρωμής: Ταχυδρομική ή τραπεζική επιταγή στην περιοδικό **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ**, Πανεπιστημίου 9, 105 64 ΑΘΗΝΑ.

Επώνυμο

Όνομα

Οδός / Αρ.

Ταχ. Κωδ.

Πόλη

Τηλεφ.

Ημερομηνία

Υπογραφή

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

για τον καθενα που θελει να ξερει

Επόμενα τεύχη:

Αφιέρωμα Κύπρος
Παιδεία - Εκπαίδευση
Ελλάδα - Ευρώπη

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

**Χρυσός, Κατοικία, Ταξίδια και Ταξιδιώτες,
Αγώνες και Αθλήματα, Γραφή, Αθήνα
Θεσσαλονίκη, Υποθρύχια αρχαιολογία
Τεχνολογία, Έρωτας, Θάνατος
Θέατρο, Θράκη, Μουσική, Σπήλαια
Παιδί και Μουσείο, Σχέδια Χάνσεν
Βιομηχανική αρχαιολογία, Αρχαιολογία τι και πως
Μαγεία και Μαντική
Η Γυναίκα, στο μύθο, την ιστορία, το σήμερα**

ΘΑ ΒΡΕΙΤΕ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ
ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΣΤΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΤΥΠΟΥ ΣΕ ΌΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** ΓΡΑΦΕΙΑ: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 9, 105 64 ΑΘΗΝΑ, τηλεφ. 3253246

subscription

To be mailed completed and accompanied by the remittance value to **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** Magazine, 4 Panepistimiou str 105 64 Athens Greece, tel. 325.32.46

I would like to subscribe to your publication for 1 year - 4 issues, — from issue No.

Subscription price: Greece \$ 18, Organizations \$ 28, Europe \$ 22, USA, Canada, Australia \$ 25 - Students \$ 20 & \$ 22.

Payment: money order or bank manager's check to **ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ** Magazine, 4 Panepistimiou str. 105 64. Athens - GREECE.

Surname Name

Street - No City

Country Mail-code

Date Signature

αρχαιολογικά

τό της προστασίας των μνημείων του Μυστρά δεν συνεπάγεται καμία οικονομική απολαβή, ενώ είναι επίπονη και χρονοδόρια. Πιστεύω ότι οι ανάγκες των μνημείων στη χώρα μας είναι τεράστιες και οι ειδικοί δεν είναι πολλοί και για αυτό πρέπει όλοι να εξισοπισθούν. Ισως έτσι μπορέσουμε να κάνουμε και εμείς κάτι για τον τόπο μας. Εάν δεν μας το επιτρέψουν, τότε θα ασχοληθούμε μόνο με την προβολή των μνημείων και αυτό έξω από την Ελλάδα.

Το εργοστάσιο αλουμίνιας στο Δελφικό τοπίο

Στο τεύχος 20 της «Αρχαιολογίας-δημοτισέυματος» μακροσκελής επιστολή του εφόρου αρχαιοτήτων περιοχής Δελφών κ. Ευ. Πεντάζου, για το θέμα της εγκατάστασης μεγάλου εργοστασίου αλουμίνια στο Δελφικό τοπίο, το οποίο έχει προκαλέσει σάλο όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε όλη την Ευρώπη. Επειδή, μιας εντελώς πρόσφατες εξελίξεις, το θέμα αυτό ξανάγει επικαιρό, παρακαλούμε θερμά να δημοσιευθεί στο επόμενο τεύχος σας, για ενημέρωση αντικειμενική και κεκαιρη των αναγνωστών σας, η παρακάτω απάντηση μας στους ισχυρισμούς του κ. Πεντάζου, οι οποίοι και επιχειρούνται απάντηση στο φήμισμα της συγκέντρωσης που οργανώθηκε στην Αθήνα στις 12-2-86 και το οποίο δημοσιεύθηκε στο τεύχος 18 του περιοδικού σας, μετα από παρουσίαση συνεργάτη σας και κριτικό σημειώματου, όπου και μεταφέρθηκαν πιατά οι κύριες θέσεις των ομήλων στη συγκέντρωση - μεταξύ αυτών και του κ. Πεντάζου. Κανόντας την απάντηση αυτή, απηχούμε τις απόψεις και των υπολογίων φορέων που υπέγραψαν το φήμισμα, στα συγκεκριμένα σημεία του οποίου δυστυχώς δεν απάντησαν ο κ. Πεντάζου. Με μεγάλη συντομία ερχόμαστε στα κύρια σημεία της επιστολής του κ. Πεντάζου, αντιπαρέχομενοι τους αφθονότες χαρακτηρισμούς και «ευφυολογημάτα» περί οικολογίων και οικολογίας:

1) Δεν έγινε καμία παραμόρφωση απόψεων κανένας φορέα από αυτούς που πρωθυπότην την ίδρυση του εργοστασίου στο Δελφικό τοπίο. Απλώς έγινε χρήση επισημάνων ντο-

κούμεντων και προφορικών απόψεων που εκφράστηκαν ρητά, από εκπροσώπους τους (μεταξύ των οποίων και ο κ. Πεντάζος), στη συγκέντρωση της 12-2-86. Είναι οι δικές τους θέσεις, λοιπόν, αλληλοδιγυρουόμενες και αντιφατικές αφού για μεγάλο διάστημα δίχως περιβαλλοντική μελέτη, καθόρισαν (με ποιά τάχη περιβαλλοντικά κριτήρια,) το σημείο εγκατάστασης μιας εξαιρετικά μεγάλης και πολλαπλά ρυπογόνων μονάδας και, ακόμα και σημερα, (θλ. κείμενο και του κ. Πεντάζου) δηλώναται ότι... «η θέση που έχει επιλεγεί δεν είναι οριστική», ενώ, ταυτοχρόνως στον τόπο του Νοεμβρίου 1986, επιβεβαιώνεται ότι «κλειστήκε» η συμφωνία για την εγκατάσταση του εργοστασίου. Παράλληλα, δηλώνεται ότι, κατόπιν εφορτής, ολοκληρώθηκαν κάποια περιβαλλοντική μελέτη, την οποία οι αρμόδιοι, παρά τη διακηρυγμένη επιθυμία και τη επανειλημμένα διαθημένα των περιβαλλοντικών φορέων οργανώνται να γνωστοποιήσουν, αντιθέτω με την κρατούσα τουλάχιστον, στην Ευρώπη δεσμοτολογία και πρακτική για παρόμοια θέματα. Απομόνως, εξάλλου, που αναγκαζόμασταν να διαφέύγουμε τον κ. Πεντάζο για τα «τα άλλα επιχειρήματα οικονομικά και ρύπανσης αντιμετωπίζονται εύκολα από τους αρμόδιους της Ε.Β.Α ΕΚ και του ΥΠΕΧΩΔ.Δ». Το ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΝΤΙΘΕΤΟ συμπέρασμα βγήκε από τη συζήτηση της 12-2-86, όπου πολύ βασικά ερωτήματα σχετικά με την επιδραση των ρύπων στην οποία το διοικείδιον του θείου στις Αρχαιότητες των Δελφών, ως προς την τεχνολογία της αντιρύπανσης που θα χρησιμοποιηθεί, την φύση καταλληλότητα, και δυνατότητα εφαρμογής των σχετικών στάνταρτς, κλπ. μένουν αναπότατα.

2) Μεγάλο μέρος της επιστολής του κ. Πεντάζου αφιερώνεται σε έκφραση «πικρίας για την επιδεικνύεντη, γενικώς, ακατανοήσια προς το πρωικό έργο της υπηρεσίας του. Ως προς αυτό απλώς σημειώνουμε ότι έχει πολλαπλά αναγνωριστεί και πρώτα από μας τους ίδιους το έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το οποίο δεν θα τελεσφορύσε -όσο τελεσφορεί- αν, ακριβώς, οι ευαισθητοποιημένοι πολίτες με αδεσμευτούς φορείς, όπως οι δικοί μας,

δεν έδιναν αλληλέγγυα μάχες τόσο για το περιβάλλον όσο και για την πολιτιστική κληρονομιά, απέναντι σε ένα κράτος με παράδοση και πολιτική, και για τα δύο, που επιεικώς μπορεί να χαρακτηριστεί «ανόρεχτη» και πάντως ανεπαρκής Σημειώνουμε, ακόμα, ότι είναι καιρός να αναλογιστεί ο κ. Πεντάζος και η υπηρεσία του ποιές δικές τους παραειφεις και υποχωρήσεις καταλήγουν σε αποφασίες, όπως π.χ. η εντελες πρόφατη για ανέγερση κτιρίου σε απόσταση... ενός μέτρου από αρχαιότητες της Σητείας! (μηπού είναι και αυτές... υπό μεταφορών όπως ο αρχαιος Πύργος του «καταλληλου» για την αλουμίνια χώρου...)

3) Ακόμη ο κ. Πεντάζος πέντε σε έντονες αντιφάσεις αρχίζοντας με απολύτες διαδεβάσωσις και καθησυχασμούς και καταλήγοντας σε έντονες αμφιβολίες για τον ακόπια πράγματα που «αυξήτηκαν στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο» ήταν τηρήσουν και φτάνονταν, να διαδεβάσωνται ότι, αν προστεθεί ένα μεγάλο εργοστάσιο στης ήδη υπάρχουσας σχήλαις (που αωτά επισημανεί), θα... αναβαθμιστεί τελικά όλη η περιοχή και η παραλία και θα «χρηματοδοτηθούν έργα που θα αναπτύξουν την περιοχή». Αφήνουμε τους αναγνώστες σας να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα...

Τελειώνοντας, δηλώνουμε ότι οι εύλογοι ενδιαφέρομας μας, ορισμένες ασφαλείς αντιρρήσεις μας αλλά και προτάσεις μας, όπως απεικονίστηκαν συνοπτικά στον προθληματισμό και στο φήμισμα που δημοσιεύεται, δυστυχώς και με όσα μέχρι σήμερα προχώρησαν ή τεκταίνονται δεν ανατρέουνται, αλλά απεναντίας επιβεβαιώνονται. Γι' αυτό και θα συνεχίσουμε τον αγώνα στα όλα τα επιπέδα για να προστατευθούν οι Δελφοί και το Δελφικό τοπίο, που θεριώμενα κινδυνεύουν, εντάσσοντας σε αυτόν και σα ώστα επισημανεί ο κ. Πεντάζος, με τον οποίο, άλλωστε, όπως είναι φυσικό καμία διάθεση αντιδικίας δεν έχουμε, κατανόντας και τι τυχόν δεσμεύσεις του.

Αργολική Οικολογική Εταιρία, Ελληνική Εταιρία, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Κέντρο Οικολογικής Περιβαλλοντικής και Εναλλακτικής Πληροφόρησης;